

Commissie van Overleg en Voorlichting Milieu Luchthaven Leeuwarden

Secretariaat:
Postbus 90004
3509 AA UTRECHT
telefoon: 038-4572338
mh.mudde@mindef.nl

VERSLAG

Vijfenveertigste vergadering Commissie van Overleg en Voorlichting
Milieu Luchthaven Leeuwarden van 30 maart 2015

Aanwezig:

Mevr. S. Poepjes	Gedeputeerde Provincie Fryslân (voorzitter)
Maj K.F. Beek-Regnery	Vliegbasis Leeuwarden Hoofd Sectie Communicatie
Dhr. A. Bennen	Gemeente Leeuwarden
Mevr. A. Boersma	Omwonenden Tytsjerksteradiel
Dhr. Drs. J.H.B.W. Elgershuizen	Milieuplatform Leeuwarden
LtKol A.J.P. Hardenbol	CLSK, Hoofd Bureau Geluidhinder, zoning en rapportering
Lt. Kol. V. Lengkeek	CLSK (presentatie UAV MQ9, deel vergadering)
Maj G.E. Van der Meijden	Vliegbasis Leeuwarden Hoofd Luchtverkeersbeveiliging
Dhr. T. Van Mourik	Burgemeester gemeente Menameradiel
Dhr. drs. M.H. Mudde	Rijksvastgoedbedrijf/Defensie(secretaris)
Dhr. A. Van der Ploeg	Wethouder gemeente Dongeradeel
Mevr. H. Rijpstra	Wethouder Tytsjerksteradiel
Dhr. S. Slotegraaf	Provincie Fryslân
Dhr. K.D. Stormer	Omwonenden Leeuwarden
Dhr. G.F.J. Veldman	Omwonenden Leeuwarderadeel
Kol G.G. Verhaaf	Commandant Vliegbasis Leeuwarden
Dhr. G. Verf	Omwonenden Menameradiel
Mevr. G. Vissr	Wethouder gemeente Leeuwarderadeel
Dhr. L.P. Woudstra	Gemeente Ferwerderadiel
22 belangstellenden	

Afwezig:

Dhr. L. Bos (Wethouder gemeente Dantumadiel)	-	wordt niet vervangen
Mevr. L.I. Diks (Wethouder gemeente Leeuwarden)	-	wordt vervangen door dhr. Bennen
Dhr. IJ. Haakma (Omwonenden Dongeradeel)	-	wordt niet vervangen
Dhr. M.S. Mulders (Omwonenden Ferwerderadiel)	-	wordt niet vervangen
Dhr. B. Veerman (Omwonenden Littenseradiel)	-	wordt niet vervangen

1. Opening

De voorzitter verwelkomt de aanwezigen en opent de vergadering.

2. Mededelingen

De voorzitter doet mededeling van de berichten van verhindering. Zij meldt dat de agenda met diverse vergaderstukken is verstuurd met brief secretaris van 25 februari 2015. De overige vergaderstukken zijn al toegezonden met brief van 3 november 2015. Door het uitstellen van de 44^e vergadering en de keuze om die vergadering met name te wijden aan rapportages inzake de geluidbelasting van de F-35, is de behandeling van veel vergaderstukken doorgeschoven. De voorzitter meldt verder dat dhr. van der Wal heeft gevraagd zijn uitgeschreven inbreng toe te zenden aan de leden van de commissie. Het document zal worden bijgevoegd bij het verslag van de vergadering (*met nr. LW/15.45/11*).

De secretaris meldt dat de volgende nagekomen stukken zijn uitgereikt. Deze stukken zullen zoals gebruikelijk worden bijgevoegd bij het verslag van de vergadering:

- Rapportage NLR van 23 maart 2015 inzake de geluidbelasting rondom de vliegbasis Leeuwarden voor het jaar 2014 (*bijgevoegd als nr. LW/15.46/3 bij dit verslag*). Deze rapportage zal aan de orde komen bij agendapunt 6.1 en daarnaast worden geagendeerd voor de volgende vergadering.

- Brief Burgemeester en Wethouders van Leeuwarden van 25 februari 2015 aan dhr. Stormer inzake de beëindiging van zijn lidmaatschap van de commissie (*bijgevoegd als nr. LW/15.45/9a bij dit verslag*). Deze brief zal worden betrokken bij de behandeling van agendapunt 7.5.
- Brief Ministerie van Defensie van 26 maart 2015 aan Burgemeester van Mourik van Menameradiel met antwoorden op de gestelde vragen over de NLR en TNO rapporten (*bijgevoegd als nr. LW/15.45/4b bij dit verslag*). Deze brief zal worden betrokken bij de behandeling van agendapunt 10.1.
- E-mail met bijlage van dhr. Haakma van 28 maart 2015 inzake de besluitvorming over de F-35 (*bijgevoegd als nr. LW/15.45/7a bij dit verslag*). Deze stukken zullen worden betrokken bij de behandeling van agendapunt 9.3
- Overzicht van 17 maart 2015 met probleemstelling/onderzoeksvragen Stuurgroep Uitvoering Motie Eijsink (*bijgevoegd als nr. LW/15.46/4 bij dit verslag*). Dit document zal worden betrokken bij agendapunt 9.2.

3. Suggesties voor te bespreken onderwerpen

Geen van de leden van de commissie maakt gebruik van de mogelijkheid om aanvullende agendapunten aan te dragen.

4. Inventarisatie gesprekspunten publiek

De voorzitter vraagt of op de publieke tribune aanwezige personen gebruik willen maken van het spreekrecht van het publiek. **Dhr. Van der Wal** uit Dronrijp memoreert dat hij de vorige vergadering ervoor heeft gepleit ten behoeve van de komst van de F-35 met Europees geld een nieuw vliegveld te realiseren in een minder dicht bevolkt gebied. Hij vraagt wat de provincie met zijn voorstel heeft gedaan dan wel wil gaan doen. **Mevr. Poepjes** wil graag in een persoonlijk gesprek met dhr. van der Wal wat dieper op dit onderwerp ingaan en zegt toe dat hiervoor een afspraak zal worden gemaakt.

5. Presentatie projectleider UAV (MQ-9) over de stationering van onbemande vliegtuigen op de vliegbasis Leeuwarden

Door **LKool Lengkeek** wordt een presentatie gegeven over de achtergronden en stand van zaken van de voorgenomen aanschaf van onbemande vliegtuigen door het Ministerie van Defensie en de stationering hiervan op de vliegbasis Leeuwarden. De sheets van de presentatie zijn bijgevoegd bij dit verslag (*met nummer LW15.46/1a*).

Naar aanleiding van de presentatie worden door de leden van de commissie en het aanwezige publiek de volgende vragen gesteld/opmerkingen gemaakt:

- Op een vraag van **dhr. Veldman** antwoordt **dhr. Lengkeek** dat er vier vliegtuigen en een nog nader te bepalen grondstations en overige voorzieningen, zoals een satellietshotel zullen worden aangeschaft.
- Op vragen van **dhr. Stormer** antwoordt **dhr. Lengkeek**, dat de vliegtuigen zullen worden ingezet vanaf de vliegbasis Leeuwarden en voor zover nodig gebruik zullen maken van de bestaande oefengebieden van de Luchtmacht. Er zal geen toename zijn van de geluidbelasting; het betreft propeller-vliegtuigen die per dag slechts 1 start en 1 landing zullen hoeven te maken. **Dhr. Stormer** vraagt waar de vliegtuigen van gemaakt zijn en of dit ook extra brandgevaar geeft. **Dhr. Lengkeek** antwoordt dat de vliegtuigen zijn gemaakt van carbo-fiber; dit geeft volgens hem geen extra impact in het kader van de externe veiligheid. **Dhr. Elgershuizen** stelt vast dat dhr. Stormer diverse vragen heeft gesteld inzake de milieu- en veiligheids-aspecten. Hij pleit ervoor om die in beeld te brengen in een “MER-achtig” product. **De voorzitter** constateert dat de gestelde vragen vooral van technische aard zijn. Besloten wordt dat nog nader zal worden bezien wat een praktische vorm is om deze beantwoord te krijgen. Tevens zal op verzoek van dhr. Elgershuizen worden bezien in welke gevallen een formele mer-procedure aan de orde is.

Dhr. Stormer benadrukt nog dat met name het privacy-aspect de nodige aandacht zal dienen te krijgen.

- **Dhr. van der Wal (publiek)** is van mening dat het systeem kwetsbaar is, indien de satellietverbinding uitvalt. **Dhr. Lengkeek** antwoordt dat het systeem zodanig wordt geprogrammeerd, dat het bij het uitvallen van de satelliet met een directe radioverbinding kan landen of -indien noodzakelijk- zorg gedragen worden voor het gecontroleerd neerstorten in een veilig (zee)gebied.
- **Dhr. van Mourik** wijst erop dat in de presentatie is gesteld dat de vliegtuigen “vooralnog” niet bewapend zullen worden en vraagt of er plannen zijn om dit op termijn wel te doen. **Dhr. Lengkeek** antwoordt dat het vliegtuig wel de mogelijkheid heeft om uitgerust te worden met bewapening, maar dat de Minister duidelijk heeft gesteld dat geen gebruik gemaakt zal worden van die mogelijkheid.
- **Dhr. Van der Ploeg** heeft uit de presentatie begrepen dat één van de redenen voor het aanschaffen van het toestel is dat tegenstanders zich niet aan internationale regels houden. Hij vraagt de introductie van een “mensloos” vliegtuig niet het bezwaar heeft, dat regelgeving niet van toepassing is. Daarnaast vraagt hij wie de “klanten” van het systeem zullen zijn; Is dat alleen Defensie of ook het bedrijfsleven?

- **Dhr. Lengkeek** antwoordt dat het onbemande vliegtuig tegemoet komt aan de behoefte om gedurende langere tijd observaties te kunnen doen in een conflictgebied, bijvoorbeeld om te zien of het internationale recht wordt geschonden. Bij bemande vliegtuigen is de duur van de inzet altijd beperkt door de personele factor. Het systeem is zeker niet “mensloos”. De bediening vindt plaats door vliegers in de grondstations, die alle geldende regelgeving dienen na te leven. Het systeem zal alleen voor de Nederlandse overheid (Defensie/Nationale Veiligheid) worden ingezet en niet beschikbaar zijn voor het bedrijfsleven.
- **Mevr. Visser vraagt** hoe het toestel wordt verdedigd bij inzet in een oorlogsgebied. **Dhr. Lengkeek** antwoordt dat het systeem zichzelf verdedigt doordat het op grote hoogte/afstand kan opereren, weinig geluid maakt en moeilijk zichtbaar is op de radar.
- **Dhr. Aalbers (publiek)** vraagt naar de stand van zaken van de besluitvorming. **Dhr. Lengkeek** antwoordt dat naar verwachting voor de zomer definitieve instemming door de Tweede Kamer zal plaatsvinden.
- **Dhr. Mulders (publiek)** vraagt of de stationering van de vliegtuigen gevolgen heeft voor de beveiliging van de vliegbasis. **Dhr. Verhaaf** antwoordt dat in de huidige situatie, waarin de vliegbasis Leeuwarden al betrokken is bij de inzet in Irak, reeds sprake is van een hoog beveiligingsniveau, waarbij zowel de vliegbasis als de omgeving goed wordt gemonitord in een samenwerking tussen militaire en civiele veiligheidsdiensten. In antwoord op een nadere vraag van **dhr. Elgershuizen** merkt **dhr. Verhaaf** op dat over de wijze waarop dit wordt uitgevoerd uit veiligheidsoogpunt geen mededelingen kunnen worden gedaan. **De voorzitter** voegt er aan toe er alle vertrouwen in te hebben dat dit in goede handen is bij Defensie en de overige betrokken diensten.
- **Dhr. Soenveld (publiek)** vraagt welke aanpassingen van de infrastructuur op de vliegbasis nodig zijn. **Dhr. Verhaaf** antwoordt dat er diverse nieuwe gebouwen en bouwwerken (o.a. een schotelantenne) gerealiseerd zullen dienen te worden, zowel voor de MQ9 als voor de F-35. De vliegbasis Leeuwarden zal een bouwput worden om deze nieuwe systemen te huisvesten.
- Op een vraag van **dhr. de Vries (publiek)** antwoordt **dhr. Verhaaf** dat t.b.v. de onbemande vliegtuigen een afzonderlijk squadron zal gaan opereren. Naast de logistieke squadrons zal er sprake zijn van twee vliegende squadrons. Het 306- squadron voor de MQ9 en het 322-squadron voor (vooralsnog) de F-16.
- **Dhr. Elgershuizen** stelt dat de komst van een nieuw squadron het wellicht nodig zal maken een m.e.r.-procedure te doorlopen. **De voorzitter** herhaalt dat dit zal worden uitgezocht.
- **Dhr. Verf** vraagt uitleg inzake het gestelde in de briefing dat in het kader van de bezuinigingsronde van 2011 het principe besluit tot aanschaf van het onbemande systeem is genomen. **Dhr. Lengkeek** antwoordt, dat in 2011 in het kader van de bezuinigingen een nieuwe visie op de krijgsmacht is gepresenteerd, waarin is vastgesteld op welk niveau en op welke wijze de Nederlandse krijgsmacht in de toekomst moet opereren. Er is in dat verband vastgesteld dat de aanschaf van een onbemand systeem nodig is om in de informatiebehoefte te voorzien. Desgevraagd voegt hij toe dat er daardoor niet minder F-35's nodig zijn. De beide systemen zijn complementair. **Dhr. Veldman** vraagt of het ook mogelijk is om de taken van de F-35 met een onbemand vliegtuig uit te voeren. **Dhr. Verhaaf** antwoordt dat er zeker is nagedacht over dergelijke opties, maar dat geconcludeerd is dat beide systemen nodig zijn; Bemande vliegtuigen zoals de F-35 voor de uitvoering van gevechtsoperaties en onbemande vliegtuigen als de MQ9 ter opvulling van een niche waar de F-35 minder goed in is, te weten het langdurig monitoren van een bepaald gebied.
- **Mevr. Boersma** vraagt hoe de toestemming inzake de inzet van onbemande vliegtuigen boven een bepaald land is geregeld. Wordt er door andere landen ook boven Nederland gevlogen? **Dhr. Lengkeek** antwoordt dat Nederland, zoals ieder land, verantwoordelijk is voor de integriteit van haar luchtruim. Andere landen moeten zich melden. Indien dat nagelaten wordt, wordt er actie genomen door de inzet van de Q.R.A. (Quick Reaction Alert).

De voorzitter dankt dhr. Lengkeek voor zijn presentatie. Ze verwacht dat dit onderwerp in de toekomst zeker vaker in de commissie aan de orde zal komen.

5. Verslag vorige vergaderingen

- 5.1 Het verslag van de op 17 maart 2014 gehouden drieënveertigste vergadering van de commissie (*toegezonden met nr.LW/14.44/1*) wordt ongewijzigd vastgesteld. Naar aanleiding van het gestelde op blz. 2, punt 5.1, 6^{c*} merkt **dhr. Elgershuizen** op dat de secretaris het actiepunt (*inzake het geven van een toelichting betreffende het vervallen van de 55 Ke-contour in het Luchthavenbesluit*) op bevredigende wijze heeft uitgevoerd.

5.2 Het verslag van de op 8 januari 2015 gehouden vierenveertigste vergadering van de commissie (*toegezonden met nr. LW/15.45/1a*) wordt vastgesteld met de volgende wijzigingen:

- * Blz. 1, Aanwezig: “*Dhr. F. Vos - Gemeente Het Bildt*” moet zijn “*Dhr. F. Vos - NLR*”.
- * Blz 5, ag.pt.6, 6^e *: “*Dhr. Van der Meer antwoordt*” moet zijn “*Dhr. Van Veen antwoordt*”.
- * Blz 6, ag.pt. 5, 16^e regel: “*Volkel moet worden toegepast*” moet zijn “*Leeuwarden moet worden toegepast*”

Naar aanleiding van het verslag wordt het volgende opgemerkt:

- * Blz. 2, ag.pt.. 4, 2^e*. **Dhr. Verhaaf** brengt naar voren dat in afwijking van de door hem in de vorige vergadering gedane mededelingen, de Minister van Defensie in januari 2015 toch heeft besloten om alles in het werk te stellen, dat in F-16 een van de door de Luchtmacht aangeschafte F-35 in 2016 naar Nederland komt, zodat ook in ons land door eigen waarneming kan worden vastgesteld wat het geluidniveau is. Hij voegt daaraan toe dat het toestel dan een mooie publiekstrekker zal zijn op de in dat jaar op de vliegbasis Leeuwarden te houden Open Dagen van de Koninklijke Luchtmacht.
- * Blz 2, ag.pt. 4, 1^e *. **Mevr. Inberg** vraagt om inzage van het door **dhr. Verhaaf** genoemde (haar onbekende) onderzoek, dat in de jaren negentig is gedaan naar de uitstoot van de vliegbasis Leeuwarden. **Dhr. Verhaaf** zegt toe daar navraag naar te doen.
- * Blz. 3, ag.pt. 5, 3^e *. **Dhr. Verf** vraagt of bevestigd kan worden dat bij de berekening van de contouren ervan uit is gegaan dat onder bepaalde omstandigheden ook afgeweken kan worden van het uitgangspunt, dat bij landingen 40% van het motorvermogen wordt gebruikt. **Dhr. Verhaaf** antwoordt dat dit in de berekeningen van het huidige gebruik wel zo is, maar dat het hem niet bekend is of dat voor het berekende geluid van de F-35 ook het geval is.
- * Blz. 6, ag.pt. 5, 1^e*. **Mevr. Inberg** is van mening, dat door de komst van de onbemande vliegtuigen naar Leeuwarden de uitvoering van een milieueffectrapportage nodig is.

6. Lijst van aandachts- en actiepunten

De voorzitter stelt de aandachts- en actiepunten aan de orde (*toegezonden als nr. LW/14.44/2*).

- Punt 2: Rapportage NLR inzake geluidbelasting Vliegbasis Leeuwarden voor het jaar 2014
Dhr. Verhaaf merkt naar aanleiding van het uitgereikte (*als nr. LW/15.46/3 bij dit verslag bijgevoegde*) rapport op dat het erop lijkt dat in 2014 een beperkte overschrijding van de vastgestelde zone heeft plaatsgevonden, nabij de SAR-landingsplaats. Thans wordt onderzocht of dit daadwerkelijk het geval is en hoe het dan heeft kunnen ontstaan (introductie nieuw registratiesysteem, meer SAR-vliegbewegingen, meer avondvluchten). Tijdens de behandeling van het rapport in de volgende vergadering zal hier naar verwachting meer duidelijkheid over bestaan.
- Punt 5c: Benaderen structurele klager uit Leeuwarden
Mevr. Beek licht toe dat de betreffende mevrouw (die geen gesprek met Defensie wenst te hebben) in een brief is voorgesteld, dat de gemeente contact met haar opneemt om haar klachten te bespreken. Op deze brief is geen reactie ontvangen en er zijn ook geen klachten meer door haar ingediend. **De voorzitter** stelt vast dat dit actiepunt is afgedaan.
- Punt 6: Normering Kosteneenheid/Ontwikkeling Europese norm
Dhr. Hardenbol zet uiteen dat er recentelijk overleg geweest is tussen de Luchtmacht en NLR om de reeds enige tijd stagnerende invoering van de Lden weer wat op gang te brengen. **Dhr. Verf** wijst erop dat in 2008 al is aangegeven dat de nieuwe norm in 2010 zou worden geïmplementeerd voor de Nederlands vliegbases. Desgevraagd antwoordt **dhr. Hardenbol** dat er nog geen zicht is op een datum, waarop dat zou kunnen plaatsvinden.

De overige punten op de aandachtspuntenlijst zijn geagendeerd.

7. Ingekomen/opgevraagde/verzonden stukken

7.1 Notitie gemeente Leeuwarden van 21 oktober 2014: “Feiten rondom Vliegbasis Leeuwarden (*toegezonden als nr. LW/14.44/4*). **Dhr. Verf** vraagt of het in de notitie genoemde aantal indirecte Banen (1200) afkomstig is uit de provincie Fryslân of heel Nederland betreft. **Dhr. Verhaaf** wijst erop dat de notitie is opgesteld door de gemeente Leeuwarden. De steller van de notitie (dhr. Stuiver van de gemeente Leeuwarden) zal de vraag wel kunnen beantwoorden. De notitie wordt voor kennisgeving aangenomen.

7.2 Brief secretaris aan dhr. Hiemstra van 11 april (inzake geluid opvolger F16/geluidhinderwetgeving (*toegezonden als nr. LW/14.44/5*). Deze brief wordt voor kennisgeving aangenomen.

- 7.3 Aanbiedingsbrief Commando Luchtstrijdkrachten van 3 april 2014 bij rapportage geluidsbelasting vliegbasis Leeuwarden voor het jaar 2013 (*toegezonden als nr. LW/14.44/8*). Deze brief wordt voor kennisgeving aangenomen.
- 7.4a Brief secretaris van 17 november aan Rijksvastgoedbedrijf/Directie Vastgoedbeheer inzake begroting COVM Leeuwarden 2015 (*toegezonden als nr. LW/14.44/2a*). Deze brief en de begroting worden voor kennisgeving aangenomen.
- 7.4b Brief Hoofd Afdeling Expertise&Realisatie Defensie van het Rijksvastgoedbedrijf inzake goedkeuring Begroting COVM Leeuwarden 2015 (*toegezonden als nr. LW/15.45/2b*). Deze brief wordt voor kennisgeving aangenomen.
- 7.5 Brief van dhr. Stormer van 27 januari 2015 betreffende de beëindiging van zijn lidmaatschap van de Commissie als omwonendenvertegenwoordiger van Leeuwarden (*toegezonden als nr. LW/15/45/9*).
- 7.5a Brief Burgemeester en Wethouders van Leeuwarden van 25 februari 2015 aan dhr. Stormer inzake de beëindiging van zijn lidmaatschap van de commissie (*bijgevoegd als nr. LW/15.45/9a bij dit verslag*). **De voorzitter** bedankt dhr. Stormer voor de lange tijd (*ruim 20 jaar*) dat hij als vertegenwoordiger van de Leeuwarder omwonenden zitting heeft gehad in de commissie. Zij voegt daaraan toe dat de wethouder van de gemeente Leeuwarden heeft gevraagd om ook expliciet namens de gemeente haar dank uit te spreken. Zij hoopt dat dhr. Stormer een goede tijd tegemoet gaat, waarin hij met goede gedachten kan terugkijken naar zijn werkzaamheden in de commissie. **Dhr. Stormer** zegt in zijn reactie dat hij het werk in de commissie altijd met veel plezier heeft gedaan. Hij heeft begrepen dat de zitting in de COVM niet aan tijd is gebonden, maar omdat hij zich recentelijk uit meerder bestuursfuncties heeft teruggetrokken, leek het hem beter om ook deze functie te beëindigen. **De voorzitter** merkt nog op dat de gemeente Leeuwarden voor de volgende vergadering in de vrijgekomen functie van omwonendenvertegenwoordiger zal voorzien.

8. Klachtenbehandeling.

8.1 Klachtenoverzichten Sectie Communicatie vliegbasis Leeuwarden

8.1.1 Overzichten betreffende de maanden februari, maart, april, mei, juni, juli en augustus 2014 (*toegezonden als nr. LW/14.44/6*)

* Overzicht februari 2014

Dit overzicht geeft geen aanleiding tot het maken van opmerkingen

* Overzicht maart 2014

Dhr. Elgershuizen maakt een aantal algemene opmerkingen: Op de eerste plaats is hij van mening dat in de rapportages in de uitleg die naar aanleiding van de ingediende klacht wordt gegeven niet altijd duidelijk wordt aangegeven of de constatering die de klagers hebben gedaan al dan niet juist zijn. **Mevr. Beek** antwoordt dat er in de rapportages een heel korte samenvatting gegeven van het gesprek met de klager. Er wordt wel altijd gecontroleerd of er een afwijking is geweest. Maar zij zegt toe te zullen proberen dit duidelijker aan te geven in de rapportage. **Dhr. Elgershuizen** vraagt voorts of de uitkomst van de ingediende claims kan worden vermeld. **Mevr. Beek** antwoordt dat claims altijd worden doorverwezen naar de daarvoor verantwoordelijke instantie. Niet in alle gevallen wordt daar een terugkoppeling van ontvangen. **Dhr. Hardenbol** voegt daaraan toe dat uit het oogpunt van privacybescherming het vermelden van de uitkomst in de rapportage ook niet mogelijk is. **Dhr. Elgershuizen** merkt verder nog op dat er sprake is van een toename van het aantal klachten over stank van kerosine. **Dhr. Verhaaf** geeft aan dat hem dat ook is opgevallen, maar dat hij daar geen verklaring voor heeft. De vliegbasis is de laatste jaren zeker niet meer brandstof gaan gebruiken. **Mevr. De Ruiter (publiek)** vraagt of de vliegtuigen wellicht langer met draaiende motor staan te wachten voor de start.

Dhr. Verhaaf antwoordt dat ook in de wijze van opereren op de basis geen verandering heeft plaatsgevonden. **De voorzitter** stelt voor om de volgende vergadering na te gaan of de geconstateerde toename van klachten over stankoverlast zich voortzet.

Dhr. Veldman merkt op te zijn geschrokken van het aantal klachten. Daarbij is het hem opgevallen dat het aantal klachten over het demovliegen (40) vergelijkbaar is met het aantal dat over de oefening Frisian Flag (41 klachten) is ingediend. Hij zet vraagtekens bij de noodzaak van het demovliegen en vraagt of het niet mogelijk is deze ergens uit te voeren, waar minder mensen daar overlast van ondervinden. **Dhr. Verhaaf** antwoordt dat het demovliegen van belang is om te tonen waar de

Luchtmacht toe in staat is. Daarnaast is het een belangrijke factor bij de werving van nieuw personeel. Hij voegt er aan toe dat tot op heden door de politieke leiding is gesteld dat de uitvoering van deze activiteit nodig is. Bij de uitvoering ervan wordt al zoveel als mogelijk gestreefd naar training in onbewoond gebied, o.a. in de Verenigde Staten. Daarnaast wordt er zorg gedragen voor spreiding over de militaire vliegbases.

Na een korte pauze hervat de voorzitter de vergadering. Zij merkt op dat zij in het eerste deel van de vergadering het aanwezige publiek iets te veel ruimte heeft gegeven om ook buiten het geformaliseerde spreekrecht een inbreng te leveren. In het vervolg van de vergadering wil ze de huisregels wat strakker naleven en alleen de leden gelegenheid geven het woord te voeren.

* Overzicht april 2014

Dit overzicht geeft geen aanleiding tot het maken van opmerkingen.

* Overzicht mei 2014

Dit overzicht geeft geen aanleiding tot het maken van opmerkingen.

* Overzicht juni 2014

Dhr. Elgershuizen wijst op de klachten die zijn ingediend naar aanleiding van een ten behoeve van de Stichting Hoogvliegers georganiseerde demo. Zijns inziens betrof dit een volledig overbodige activiteit. **Dhr. Verhaaf** antwoordt dat het een vliegdemo betrof in samenwerking met de genoemde stichting ten behoeve van ernstig zieke kinderen. De Luchtmacht wil graag haar medewerking verlenen om deze kinderen de dag van hun leven te geven. Blijkens de reacties van de kinderen is dat zeker geslaagd. **Dhr. Elgershuizen** vindt deze motivatie ontoereikend. **De voorzitter** constateert dat hierover geen overeenstemming bereikt zal worden en sluit de discussie.

* Overzicht juli 2014

Op een vraag van **dhr. Veldman** antwoordt **mevr. Beek** dat overeenkomstig de wens van de klager (klacht nr. 127) en overigens tevens volgens de standaard procedure geen persoonlijke gegevens zijn opgenomen in de rapportage.

* Overzicht augustus 2014

Dit overzicht geeft geen aanleiding tot het maken van opmerkingen.

* Overzicht september 2014

Dhr. Verf stelt vast dat er veel klachten zijn ingediend betreffende het in deze maand weer gestarte avondvliegen. Hij vraagt hoeveel sorties er op jaarbasis gevlogen worden en of er sprake is van een stijging. **Dhr. Verhaaf** antwoordt dat in absolute aantallen juist sprake is van een daling. Hij zegt toe een overzicht te zullen verstrekken.

8.1.1 Overzichten betreffende de maanden september, oktober en november 2014 (toegezonden als nr. LW/15.45/3a).

Besloten wordt de behandeling van deze rapportages uit te stellen tot de volgende vergadering. De rapportages betreffende de maanden december 2014, januari 2015 en februari 2015 zijn nog niet beschikbaar. De behandeling hiervan zal eveneens plaatsvinden tijdens de volgende vergadering.

8.2 Afschriften schriftelijk ingediende/afgedane klachten

Door het secretariaat zijn geen afschriften van schriftelijk ingediende klachten ontvangen.

9. Stuurgroep Uitvoering motie Eijnsink (o.a. permanent geluidsmetnet)

9.1 Notitie secretaris Stuurgroep, dhr. Slotegraaf, van 1 oktober 2014 inzake stand van zaken werkzaamheden Stuurgroep Uitvoering Motie Eijnsink (toegezonden als nr. LW/14.44/7a). Dit document geeft geen aanleiding tot het maken van opmerkingen.

9.2a Notitie Opdracht onderzoek geluid F15 en F35 (JSF) (toegezonden als nr. LW/14.44/7b). **De voorzitter** wijst erop dat een nieuw overzicht (van 17 maart 2015) met probleemstelling/onderzoeksvragen is uitgereikt (bijgevoegd als nr. LW/15.46/4 bij dit verslag). Op uitnodiging van **de voorzitter** geeft de op de publieke tribune aanwezige **heer Den Drijver** (adviseur Stuurgroep Uitvoering motie Eijnsink) een korte toelichting over de stand van zaken. In

overleg met NLR en RIVM is de aan deze beide onderzoeksinstellingen op te dragen onderzoeksopdracht uitgewerkt, die de vorige week in de Stuurgroep is vastgesteld. De beide rapporten zullen in het derde kwartaal van dit jaar worden opgeleverd, waarna de Stuurgroep conclusies kan trekken en eind van het jaar advies kan uitbrengen aan de Minister van Defensie. Op verzoek van **dhr. Elgershuizen** zegt de **voorzitter** toe dat de secretaris van de Stuurgroep de planning op papier zet.

- 9.3 Brief van dhr. Haakma van 13 januari 2014 aan COVM Leeuwarden met diverse bijlagen (toegezonden als nr. LW/15.45/7) en email met Bijlage van dhr. Haakma van 28 maart 2015 inzake de besluitvorming over de F-35 (*uitgereikt en bijgevoegd als nr. LW/15.45/7a bij dit verslag*). **Dhr. Verf** wijst er op dat het de bedoeling van (de met kennisgeving afwezige) heer Haakma is, dat bij de ontwikkeling van een geluidmeetsysteem ook aandacht te besteden aan de geluidbelasting in Noord-oost Fryslân. **De voorzitter** zegt toe dit mee te nemen in de Stuurgroep Uitvoering Motie Eijsink. Op verzoek van **dhr. Van der Ploeg** wordt besloten de brief van dhr. Haakma dienovereenkomstig te beantwoorden.
- 9.4 Brief fam. Jansma uit Marssum (ongedateerd) over gevolgen komst F-35 voor de leefbaarheid (toegezonden als nr. LW/15.45/8). Deze brief wordt voor kennisgeving aangenomen.

10. Aandachtspunten vastgesteld tijdens 44^e vergadering (van 8 januari 2015)

- 10.1 Beantwoording vragen gemeente Menameradiel/FUMO over geluidrapporten NLR en TNO. Notitie met vragen gemeente Menameradiel/FUMO is toegezonden (*als nr. LW/15.45/4a*). Brief Ministerie van Defensie van 26 maart 2015 aan Burgemeester van Menameradiel met antwoorden op de gestelde vragen is bijgevoegd (*als nr. LW/15.45/4b*) bij dit verslag. **Dhr. van Mourik** bedankt voor de beantwoording van de vragen. Hij merkt op dat Minister Hennis tijdens haar bezoek aan Marssum zich in positieve zin heeft uitgelaten over de eventuele aanvullende isolatie van woningen. Hij wijst in dat verband op de andere beleving van het afwijkende geluidsspectrum van de F-35 en op de omstandigheid dat de thans aanwezige isolatie aan slijtage onderhevig is. **Dhr. van Mourik** is van mening dat deze aspecten betrokken dienen te worden bij de analyses van de Stuurgroep. Daarnaast stelt hij voor om volgend jaar bij de proefvluchten met de F-35 vanaf de vliegbasis Leeuwarden geluidmetingen te doen in de geïsoleerde woningen, zodat vastgesteld kan worden of aanvullende isolatie noodzakelijk is. **Dhr. Verhaaf** waarschuwt dat het ervaren van geluid niet gemeten kan worden. **Dhr. Stormer** stelt dat dhr. van Mourik feitelijk vraagt om een soort nulmeting uit te voeren, waarbij enerzijds wordt vastgesteld wat de aangebrachte isolatie doet voor het geluid van de F-16 en anderzijds wat het effect is op het geluid van de F-35. **De voorzitter** zegt toe het voorstel van dhr. van Mourik mee te nemen in de Stuurgroep Uitvoering Motie Eijsink
- 10.2 Behandeling Tabel/notitie 28 oktober 2014 over verschil piekbelasting tussen F-16 en F-35. (*toegezonden als nr. LW/15.45/6*). **Dhr. Verhaaf** legt nogmaals uit dat in de tabel twee onvergelykbare grootheden naast elkaar zijn gezet, te weten het landen van een F-16 met “gear up” en het landen van een F-35 met “gear down”. Zijns inziens is het voor een correcte vergelijking nodig dat in beide gevallen onder de zelfde omstandigheden wordt gevlogen. Volgens **dhr. Verf** is het verschil in dat geval nog groter. **Dhr. Verhaaf** stelt voor om deze vraag ook bij het NLR neer te leggen. **Dhr. Verf** antwoordt dat dit al in de vraagstelling van de Stuurgroep is meegenomen. **Dhr. Elgershuizen** vraagt of ten behoeve van de commissie een nieuwe tabel kan worden opgesteld. **De voorzitter** vindt de advisering door de Stuurgroep daarvoor het meer geëigende kader.
- 10.3 Terugkoppeling gesprek Voorzitter met mevr. Inberg over mogelijk provinciaal onderzoek uitstoot.
- 10.4 Behandeling onderwerp Uitstoot fijnstof door proefdraaien. **De voorzitter** zet uiteen dat in het gesprek dieper is ingegaan op de zorgen van mevr. Inberg over de uitstoot/fijnstof. In dat gesprek heeft zij toegezegd dat de Provincie Fryslân bereid is financieel bij te dragen aan een dergelijk onderzoek. Zij deelt vooralsnog niet de mening van mevr. Inberg dat een milieueffectrapportage daartoe het juiste en wettelijk vereiste middel is. Ze zegt toe ten behoeve van de volgende vergadering uit te laten zoeken op welke wijze dit nader onderzocht kan worden.
- 10.5 Bespreking noodzakelijke milieuvorwaarden in relatie tot geheime milieuvergunning. **Dhr. Hardenbol** deelt mede dat naar aanleiding van de inbreng van mevr. Diks tijdens de vorige vergadering en tijdens het werkbezoek van mevr. Hennis aan Marssum momenteel binnen Defensie

wordt bezien of en zo ja in hoeverre de tot dusver als “geheim” geclassificeerde omgevings(milieu)vergunning van de vliegbasis Leeuwarden kan worden gedeclineerd. Indien de Minister hiermee kan instemmen zal de tekst van de vergunning naar verwachting geheel of gedeeltelijk kunnen worden vrijgegeven.

10.6 Mogelijkheden verkleinen geluidszone (in navolging van vliegbasis Volkel)

De voorzitter merkt op dat dit onderwerp ook bij het bezoek van de Minister aan Marssum aan de orde is geweest. Het onderwerp is mede daardoor op de bestuurlijke agenda gezet. **Mevr. Rijpstra** vraagt of daar de volgende vergadering nader op ingegaan kan worden. **De voorzitter** antwoordt dat dit afhankelijk is van de voortgang en uitkomsten van de thans lopende discussie.

11. Informatie over gebruik vliegbasis.

11.1 Beschikking Directeur Militaire Luchtvaart autoriteit inzake ontheffing beperking geluidhinder militaire luchtvaart (militaire luchthaven Leeuwarden) van 28 juli 2014 (toegezonden als nr. LW/14.44/9).
Deze beschikking wordt voor kennisgeving aangenomen

11.2 Informatie Commandant Vliegbasis Leeuwarden over gebruik vliegbasis in afgelopen en komende periode.

Dhr. Stormer vraagt of dhr. Verhaaf ook aandacht wil besteden aan twee actuele onderwerpen, te weten de mogelijke stationering van civiele ambulance-helikopters en de komst van Amerikaanse F-15's.

- **Dhr. Verhaaf** bevestigt de berichten in de media dat momenteel wordt onderzocht of de civiele helikopters van RAV Fryslân, die het patiëntenvervoer van en naar de Waddeneilanden gaan overnemen van de Koninklijke Luchtmacht, gehuisvest kunnen worden op de Vliegbasis Leeuwarden. Hij stelt dat Defensie hier positief tegenover staat, maar dat besluitvorming nog moet plaatsvinden.
- **Dhr. Verhaaf** merkt op dat het vorige jaar redelijk druk is geweest, onder andere met de FWIT. Die oefening zal dit jaar niet worden gehouden, maar de komende jaren wel weer plaatsvinden.
- Met betrekking tot de berichten over de komst van de F-15's merkt **dhr. Verhaaf** op dat er geen sprake van is dat deze bij wijze van afschrikking gestationeerd worden in Nederland. Deze Amerikaanse toestellen zijn hier louter om voor, tijdens en na de oefening Frisian Flag te kunnen oefenen met Nederlandse F-16's.
- In verband met de uitzending naar Irak is er dit jaar geen ruimte voor het demo-team en zal er evenmin sprake zijn van een FWIT oefening.
- De open dagen van de Klu zullen op 10 en 11 juni 2016 plaatsvinden op de vliegbasis Leeuwarden.

Op een vraag van **dhr. Veldman** antwoordt **dhr. Verhaaf** dat de opkomst bij de informatieavonden over Frisian Flag uitstekend is. Vorige week waren er 50 belangstellenden en voor de bijeenkomst van vanavond hebben zich ook al 80 personen aangemeld. **Dhr. Verhaaf** merkt op dat ook andere activiteiten van de vliegbasis aan de orde kunnen komen op deze avonden. **Dhr. Verf** benadrukt het belang van het goed instrueren van de vliegers van de F-15, aangezien deze toestellen in het verleden veel overlast hebben gegeven. **Dhr. Verhaaf** antwoordt dat er altijd veel aandacht aan het instrueren van de vliegers wordt besteed.

12. Resultaten Vliegbaanregistratie

De voorzitter stelt de (als nr. LW/15.45/10 *toegezonden*) rapportage van het Commando Luchtstrijdkrachten betreffende de in 2014 uitgevoerde vliegbaanregistratie aan de orde.

Dhr. de Vries (publiek) merkt op dat hij het zich niet kan voorstellen dat er op 425 vliegbewegingen geen enkele afwijking heeft plaatsgevonden. **Dhr. Hardenbol** antwoordt dat de controle steekproefsgewijs plaatsvindt. Het is niet zo dat altijd exact hetzelfde vliegpad aangehouden dient te worden; er is sprake van een toelaatbare marge ter weerszijde van het hart van de route. Hij benadrukt dat Defensie ten aanzien van de correcte uitvoering van de vluchten in het kader van de 2^e lijns handhaving wordt gecontroleerd door ILenT.

13. Rondvraag

Mevr. Boersma attendeert op een storende fout in de titel van de presentatie over de MQ9.

Dhr. Veldman vraagt aan mevr. Poepjes of zij de volgende vergadering de vergadering nog zal voorzitten. **De voorzitter** antwoordt dat het proces van de vorming van het nieuwe College van Gedeputeerde Staten ingewikkeld is, zodat zij nog niet kan inschatten welke kant het opgaat.

Dhr. Stormer dankt de overige leden van de commissie voor de samenwerking en hoopt dat de commissie de komende jaren goed werk zal blijven verrichten.

Dhr. Verhaaf brengt naar voren dat het ook de laatste vergadering is die hij als commandant van de vliegbasis Leeuwarden zal bijwonen, aangezien hij per eind augustus een nieuwe functie binnen het Ministerie van Defensie zal gaan vervullen. Hij spreekt zijn waardering uit voor constructieve en eerlijke discussies die hij in de commissie heeft mogen meemaken. **De voorzitter** betreurt het vertrek van dhr. Verhaaf, spreekt haar dank uit voor zijn inbreng en wenst hem veel succes in zijn nieuwe functie.

14. Sluiting

Niets meer aan de orde zijnde, sluit **de voorzitter** de vergadering.